

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

Mednarodna znanstvena konferenca: Zločini brez žrtev

Koper, 23. – 25. oktober 2003

Mednarodno obarvana in vesela družina zgodovinarjev se je, tako kot se to zgodi vsako jesen na dve leti, oktobra 2003 znova zbrala v Kopru, kjer je v prostorih Pokrajinskega muzeja Koper potekala konferenca na temo *Zločini brez žrtev*, s podnaslovom *Žrtev v scenariju kazenskega procesa*. Organizatorji tega srečanja so bili Znanstveno-raziskovalno središče Koper (Univerza na Primorskem), Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Univerza v Benetkah. V vlogi soorganizatorja je nastopila tudi na novo ustanovljena Fakulteta za humanistične študije Koper (Univerza na Primorskem).

Po svečani otvoritvi, ki je bila v četrtek, 23. oktobra, ob 9.00 in uvodnemu pozdravu dr. Darka Darovca, enega od glavnih organizatorjev, ter trojezičnih pozdravnih nagovorih dr. Lucije Čok, v.d. direktorice Univerze na Primorskem, Salvatorja Žitka, direktorja Pokrajinskega muzeja Koper in dr. Antona Gosarja, dekana Fakultete za humanistične študije Koper, se je znanstvena konferenca tudi uradno začela. Od 36 prijavljenih se je konference naposled udeležilo 30 referentov iz Slovenije, Hrvaške, Italije, Avstrije, Španije, Francije in Združenih držav Amerike.

Najprej nas je o vsebini teme, ki je bila tokrat izbrana za naslov konference, v svojem kratkem predgovoru seznanil *Claudio Povo*. Takoj za njim je svoja dognanja o regulativi pristopa do javnih prostorov v Italiji 16. stoletja, predstavil *Edward Muir* iz Severozahodne univerze v ZDA, in kot prvi referent tudi prebil led vsem ostalim sodelujočim. Skozi njegov prispevek smo spoznali odnos med pravnimi normami, kot so bile zapisane v statutih skupnosti, in dejanskimi vedenjskimi vzorci v italijanskih skupnostih v poznem srednjem veku in v zgodnji novoveški Italiji. Avtor je skušal dokazati, kako je izključitev določenih kategorij ljudi iz življenja skupnosti (žensk iz javnih prostorov, predvsem magistratov) omogočila gradnjo zaupanja med sosedi (moškimi, ki se med seboj niso zelo dobro poznali). A kljub tej izključitvi, so ženske v skupnosti še naprej ostale vidne in dejavne.

O spretnih in iznajdljivih ponarejevalcih denarja, ki jih je vse do 19. stoletja čakala smrtna kazen, zatem pa visoke zaporne kazni, o prizadevanjih države, da bi ta zločin preprečila, o gledanju družbe na te kršitelje zakona in o njihovih nepazljivih žrtvah, nam je spregovoril *Andrej Pančur* iz Inštituta za novejšo zgodovino.

Guy Lemeunier iz Nacionalnega znanstveno-raziskovalnega centra v Franciji se je posvetil »privatnim« vojnam, to se pravi bojem med španskimi političnimi frakcijami v kraljevini Murcii, med leti 1560-1720. Na podlagi notarskih registrov nas je seznanil o maščevanjih žrtvinega klana, nemoči uradnih sodišč, da bi to preprečila in o vlogi mirovnikov (veliki plemiči, kraljevi predstavniki in svetovno spoštovani duhovniki), ki so edini lahko dosegli sporazum med sprtima stranema.

Vlogo zaslišanega in vloge žrtve v beneškem kazenskem procesu v nerazsvetljeni luči, nam je osvetlil *Gianni Buganza* iz Univerze v Benetkah.

Natančneje se je s sodnim postopkom proti Nicolu Mignognu in njegovi sodelavki Antonietti De Pace ter drugim dvanajstim osebam, ki so sodelovale v obsežni in razvejani revolucionarni mreži zarote, ukvarjala *Maria Sofia Corciulo* iz Univerze v Rimu.

Kako so potepuštvo obravnavali italijanski kazenski zakoniki 19. stoletja, smo lahko izvedeli od *Maria Da Passana* iz Univerze v Sassariju. Pred združitvijo Italije sta obstajala dva modela, francoski, ki je opredeljeval potepuštvo kot zločin, in avstrijski, ki potepuštva ni uvrščal med obnašanja, ki so se kazensko preganjala. Šele po zedinjenju Italije so se pokazale težnje po izbrisu norm francoskega pokraja, kar se je dokončno zgodilo v Zanardellijevem zakoniku iz leta 1889.

Referat *Dragana Matica* iz Inšpektorata RS za varstvo kulturne dediščina nas je popeljal v primere sodnih zmot iz konca 19. oziroma začetka 20. stoletja, do katerih je prišlo zaradi načrtnega zatiranja

slovenščine kot uradnega jezika na sodiščih, kar je mnogokrat povzročilo, da so nekoga po krivem obtožili. Torej, domnevni zločinec je potemtakem postal žrtev državnega sistema.

S tem prispevkom se je zaključila tudi dopoldanska sekcija referatov, kateri so predsedovali Darko Darovec, Edward Muir in Claudio Povolo in je nekako zaobjela tematiko žrtve pred svetovno oblastjo.

Po okrepcilu in dvehurnem odmoru smo nadaljevali s popoldanskim delom programa, tokrat pod budnim očesom predsednikov, Guy Lemeunierja, Andreja Pančurja in Maria Da Passana, in z referenti, ki so govorili predvsem o žrtvah pred cerkveno oblastjo.

Prvi med njimi je svoje raziskovanje o (nedolžnih) žrtvah španske inkvizicije predstavil *Juan Antonio Alejandre* iz Univerze v Madridu. Najprej nas je seznanil o posameznih korakih (ovadba, ocena prijave, zbiranje dokazov, uvedba postopka, pripor osumljenca), ki jih je sodišče moralo prehoditi, preden je nekoga dokončno spoznalo za krivega. Nato pa še o pogostih sodnih zmotah, ki so imele za posledico obsodbo kakšne nedolžne žrtve.

Tudi *Vittorio Sciuti Russi* iz Univerze v Catanii se je ukvarjal s problematiko žrtve inkvizicije. Skozi njegov referat smo nekaj več izvedeli o dramatičnem dogodku, ki se je zgodil v Palermu marca leta 1657, in sicer v španskih inkvizitorskih zaporih. Avguštnski menih Diego La Matina je namreč tam smrtno ranil inkvizitorja Juana Lopeza de Cisnerosa. Svoje »pogumno« dejanje je plačal s sežigom na grmadi.

Giovanna Paolin iz Univerze v Trstu je prikazala, kako so v zgodovini rimske inkvizicije poleg želje po povečani kontroli verskega sodišča, nadzorovali tudi obnašanja, ki so jih smatrali za drugačna in ki so spadala v okvir spolnosti. Najbolj primerni za takšno kontrolo so bili spovedniki in pridigarji.

Na podlagi cele vrste virov, vključno s poročili o sojenjih, z zgodovinskimi pričevanji in s časopisnimi članki, je *Alisa Plant* iz Univerze Tulane (ZDA) skušala osvetliti koncept mučeništva v Franciji v 16. stoletju. Pri tem je, s pomočjo zbranih primerov hugenotskega mučeništva, raziskala tako napetosti med nasprotujočimi si definicijami zločina in žrtve, kakor tudi vlogo žrtve med sojenjem in ob poznejši usmrtitvi.

Kakšna obnašanja vse – krivoverstvo, bigamijo, prešuštvo, sodomijo, priganjanje k spovedi, čarovništvo, magijo in vraževernost, klanovsko povezanost, poroke duhovnikov, hlinjenje duhovniškega stanu in oderuštvo – je španska inkvizicija zatirala, nam je predstavila *María Jesús Torquemada* iz Univerze v Madridu. V svojem referatu je razmišljala tudi o konceptu žrtve, saj so obstajali zločini, kjer je ta tudi konkretno obstajala, kakor tudi tisti, kjer sta žrtvi postali cerkev oziroma družba.

Kot poslednji referent prvega konferenčnega dne se nam je s svojimi dognanji predstavil *James Boyden* iz Univerze Tulane (ZDA), ki je na osnovi dokazov iz Mehike ugotovil, da je bila ob koncu 18. stoletja osveščena zlorabi, katere žrtve so bile spokornice, ki so jih v spovednicah zapeljevali duhovniki, že višja kakor v potridentskem obdobju.

Verjemite, da se nam je po napornem dnevu večerja, ki so jo organizatorji pripravili v Bio hotelu, zelo prilegla. Poleg tega je bila to tudi odlična prilika za pogovor in medsebojno druženje.

Naslednji dan smo, pod predsedstvom Darje Mihelič, Maríe Jesús Torquemada in Lovorke Čoralić, začeli z žrtvami pri spolnih zločinih.

Serijsko teh referatov je otvoril *Janez Cvirn* iz Univerze v Ljubljani, in sicer s prispevkom k zgodovini homoseksualnosti na Slovenskem ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Kljub 1867. leta predlagani dekriminalizaciji homoseksualnosti, je le-ta v monarhiji še vedno veljala za zločin, a vendarle so v Avstriji preganjali predvsem »male ljudi«, medtem ko so si oblasti pred bolj ali manj odkrito homoseksualnostjo posameznikov iz višjih družbenih slojev raje zatiskale oči. Vse te trditve so bile podkrepjene tudi s precej sočnimi primeri.

Celoten pregled (od srednjega veka naprej) problema sodomije, ki je veljala za najhujši zločin proti naravi, nam je podal *Andrej Studen* iz Inštituta za novejšo zgodovino. Od greha, kot takšno jo je obsojala katoliška cerkev, se je sodomija prelevila v zločin, saj se je preko predstav sholastičnih mislecev počasi zasedrila tudi v posvetno zakonodajo. Zaradi sodomije je bilo usmrčenih tako veliko ljudi kakor tudi živali, saj le-te niso bile obravnavane kot žrtve, temveč kot sosterilke kaznivega dejanja.

Sama sem skušala na podlagi statutih osvetliti položaj prostitutk v srednjeveški Istri in odnos družbe do njih. Torej, jih na eni stran prikazati kot opravljalke poklica, ki je bil od mestnih in cerkvenih oblasti do neke mere dovoljen (javne hiše), na drugi strani pa prostitucijo prikazati kot prepovedano in preganjano (ulične prostitutke in privatni bordeli), pri čemer je vlogo žrtve spet prevzela družba kot celota.

Poleg tega sem govorila tudi o primerih, kjer so bile prostitutke tudi žrtve (posilstva, ugrabitve, fizični in verbalni napadi).

Zadnja v nizu referatov na temo žrtev pri spolnih zločinih, nam je svoje izsledke o kaznivem dejanju bigamije v Beneški republiki, predstavila *Claudia Andreato* iz Univerze v Benetkah. Kaznivo dejanje bigamije je predstavljalo institucionalno dožemanje zelo zapletenega družbenega pojava, v katerem se lik žrtve ni pokazal kulturno enotnega. Večkrat je namreč prijava moževega zločina (ženinega) predstavljala razkol v osebnih odnosih med zakoncema. Kdor je do tega trenutka ostal »pasivni krivec«, je lahko dvoumno prevzel vlogo žrtve.

Zaradi manjših sprememb, ki so nastale zaradi upravičene oziroma neupravičene neprisotnosti nekaterih prijavljenih referentov, sta nam dva sodelujoča, ki sta bila sicer predvidena za popoldan, svoje prispevke predstavile že v dopoldanskem delu.

Najprej nas je v svet »zločina« in »žrtve« hazardnih iger na Slovenskem v preteklosti popeljala *Darja Mihelič* iz Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU. Igre na srečo so bile znane že v prazgodovini in so se kot takšne ohranile vse do današnjih dni. In prav tako so bile vseskozi prisotne tudi prepovedi zoper profesionalno ukvarjanje z igrami na srečo (legalno je postalo šele v obdobju samostojne Slovenije), pri čemer so bile izvzete tiste, od katerih se je polnila državna blagajna (loterija). Žrtve hazardiranja sta bila potemtakem oba »zasvojena« igralca, najprej pa seveda tisti, ki je izgubil.

Z eno samo igro na srečo, in sicer s kriminalizacijo sanjskih knjig za igro loto v Avstriji 18. in 19. stoletja, se je ukvarjal *Manfred Zollinger* iz Dunajske poslovno-ekonomske fakultete. Skozi njegov referat smo spoznali nastanek, motive in posledice prestopka, ki so izhajale iz nagnjenosti igralcev lota k različnim magičnim in verskim praksam, predvsem uporabi sanjskih knjig. Ukrep avstrijske vlade, ki je leta 1755 in 1801 prepovedala tiskanje in prodajo takšnih knjig, je bil popolnoma neučinkovit, saj so le-te postale še bolj priljubljene.

Preden smo si privoščili kosilo in odmor, je nekatere od nas tu in tam zanimala še kakšna podrobnost iz posameznega referata, čemur je bila namenjena diskusija.

V popoldanskem delu programa, v katerem je bilo govora o žrtvi pri zločinih »participacije«, so se na predsedniške stolčke usedli, James Boyden, Dragan Matic (po premoru ga je zamenjal Dušan Kos) in Andrea Romano.

Lovorka Čoralčić iz Hrvatskega inštituta za povijest nam je poleg življenja, delovanja in usode dalmatinskega frančiškana Filipa Grabovca (1698-1749), predstavila tudi njegova dela, ki so povzročila učinkovito in za avtorja pogubno reakcijo državnih magistratur Beneške republike. Grabovčeva dela so bila namreč označena kot knjige, ki so imele nevarne namene in so bile usodne za stabilnost beneške oblasti v Dalmaciji.

Na primeru Wolfa Sigmunda Gallenberga in žene Jožefe Marije nam je avtor naslednjega referata, *Dušan Kos* iz Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU, povedal nekaj več o melanholiji, na podlagi katere je lahko oziroma ni moglo priti do razveze zakona. Prikazal nam je avtopsijo razkrojevanja zakonske zveze zaradi psihičnega nasilja in oblikovanje podobe zločina, storilca in žrtve pri sorodstvu, v javnosti in nazadnje tudi na sodišču v 18. stoletju.

Kako pa so obravnavali samomor v kriminalistiki 16. stoletja, smo lahko izvedeli od *Giana Paola Masetta* iz Univerze v Milanu. Prikazal nam je zločin, ki je imel mnogotere pomembne vidike.

Tudi v petek popoldan je bil program rahlo spremenjen in glede na to so nam trije referenti, ki so bili predvideni šele v soboto, svoja dognanja razkrili že tedaj.

Luca Rossetto iz Univerze v Padovi je v svojem prispevku predstavil vlogo žrtve v scenariju mednarodnega kazenskega prava. Posebno pozornost je namenil resničnosti mednarodnega kazenskega sodišča za bivšo Jugoslavijo, a pri tem ni izgubil iz vidika druge izkušnje, kot na primer izkušnje mednarodnega kazenskega sodišča, ki je bil ustanovljen pred kratkim, kakor tudi ne komisije za ugotavljanje resnice in pravice.

V svojem referatu se je *Egon Pelikan* iz Univerze na Primorskem ukvarjal s pojavom »permanentne zločinskosti« določene družbene skupine, kot so jo prikazovale in praviloma v svoje imunizacijske strategije vgrajevale velike avtoritarne oziroma totalitarne evropske ideologije 19. in 20. stoletja. Za slovensko področje nam je to prikazal na antisemitizmu ideologije političnega katolicizma, ko se je ta ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja soočal z modernizacijo in sodobnimi družbenimi vplivi.

O statistiki zločinov in o nekaterih vidikih le-te v začetku 17. stoletja smo se lahko prepričali iz prispevka *Alfreda Viggiana* iz Univerze v Padovi. Leta 1607 je Svet desetih pozval urade rektorjev, ki so bili poslani v večja mesta pod oblastjo Beneške republike, da naj pošljejo v glavno mesto natančno poročilo o prestopnikih ter o obsojenih na zaporno in smrtno kazen od leta 1600 naprej. V tem referatu je avtor poskušal, veliko bolj kot natančno prikazati številke, očrtati meje konteksta, v katerem se omenjena poizvedba izvaja.

Tudi popoldanskemu delu je seveda sledila diskusija, za njo pa nas je čakal tisti bolj sproščen in družbeno namenjen del konference. Večerja z morskimi specialitetami, namreč.

Na zadnji, sobotni, dan te mednarodne konference v Kopru so nas za predsedniško mizo čakali Darko Darovec, Edward Muir in Claudio Povolò.

Prvi v sklopu referentov, ki so tokrat govorili o pojavu žrtve na sodiščih, je prišel na vrsto *Giovanni Chiodi* iz Univerze v Milanu. Orisal je razpravljaje, ki se je pojavilo v Italiji v drugi polovici 19. stoletja ob spremembah kazenskega postopka. Ob tem je upošteval najvidnejši doprinos italijanske pravne teorije od znamenitega posega, ki ga je imel Francesco Carrara leta 1875, do sprejetja italijanskega zakonika kazenskega postopka leta 1913, ki je naposled odklonil odpravo monopola javnega tožilca.

O treh poglobljenih problemih (dolgo obdobje po prvih večjih sojenjih v Nürnbergu od 1946 dalje, posledice dvajsetletne prekinitve v javnih diskusijah, osebne interese in izkušnje sodnikov, advokatov in porote) v pravnih postopkih proti nacističnim hudodelcem po zlomu nacizma v Evropi, je razpravljjal *Karl Stuhlpfarrer* iz Univerze v Celovcu.

Urbicidu, izraz so skovali razni časnikarji, umetnostni strokovnjaki, urbanisti in izobraženci, in sicer primeru le-tega na Vukovarju, se je posvetil *Leonardo Barattin* iz Univerze v Benetkah.

Kako je bilo z inkvizicijskim in obtožbenim modelom ter vlogo žrtve v kazenskem procesu, nas je seznanil *Ettore Dezza* iz Univerze v Pavii. V svojem prispevku je nakazal tako prednosti kot tudi slabosti, ki sta jih oba različna modela imela skozi zgodovino in jih še vedno imata glede pravic, ki pripadajo žrtvi in po drugi strani tudi obtožencu.

Kot trideseti, torej zadnji, je svoja spoznanja o zločinih brez žrtve in o vdoru žrtve v družbeno in politično debato, predstavil še *Andrea Romano* iz Univerze v Messini.

V zaključni diskusiji smo ugotovili, da zelo težko najdemo zločin, kjer ni prisotna tudi žrtev. Velikokrat je vlogo žrtve prevzela kar družba kot celota. Glede na to so se tudi vsi referati veliko bolj ukvarjali z žrtvijo kot z zločinom brez nje. Torej, veliko bolj smo se udeleženci mednarodne konference v Kopru držali podnaslova (Žrtev v scenariju kazenskega procesa), kakor pa osrednje teme Zločinov brez žrtve.

Ob slovesu nam je dr. Darko Darovec razkril še temo, ki bo v Kopru burila duhove čez dve leti. Takrat se bo namreč govorilo o deviantih.

Naj na koncu še posebej omenim in pohvalim organizatorje, predvsem že omenjenega dr. Darka Darovca, Alenko Obid in Jureta Gombača, zaradi katerih je vse potekalo kot po maslu. Seveda bi tudi brez prevajalcev, ki so simultano prevajali naše prispevke, marsikatera zagata ostala nerešena oziroma nepojasnjena.

Mojca Kovačič

Genocide and Human Rights in the 20th Century

Salzburg, 18. – 20. april 2004

Pod tem naslovom je potekal od 18. do 20. aprila 2004 v Salzburgu seminar, ki ga je organiziral Svet Evrope skupaj z avstrijskim šolskim ministrstvom (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur) in sicer z oddelkoma *Abteilung Politisches Bildung und Umweltbildung* in *Abteilung für internationale Beziehungen*. Seminarja so se v okviru štipendije Svet Evrope udeležili še učitelji iz Madžarske, Romunije Španije in Slovenije. Seminar je bil organiziran za učitelje zgodovine iz Avstrije, udeležile pa so se ga tudi številne priče holokavsta.